

3. Конституція Федеративної Республіки Німеччини / [Електронний режим]. Режим доступу: www.legalportal.am/download/constitutions. -Ст. 20, 38-61, 92-104.

4. Державний устрій Німеччини [Електронний режим]. Режим доступу: www.ukrexport.gov.ua/ukr/z-info/get/1128.html.

САГАЙДАК Д.

магістрантка історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

ПРАВОВІ АКТИ ГЕТЬМАНЩИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА В УКРАЇНІ В XVII СТ.

Враховуючи те, що в XVII ст. Україна фактично була козацькою державою і вся влада належала не світським особам, а козацькій верхівці, то і законодавчими актами які унормовували соціально-економічне та політичне життя місцевого населення були правові документи укладені гетьманами. Тому метою статті є висвітлення правових актів гетьманської влади, що діяли на території Гетьманщини в XVII ст.

Державний апарат Української держави формувался за прототипом демократичних республіканських установ, які існували на Запорозькій Січі. Від початку формування держави в ній утверджується республіканська форма правління, яка влітку 1657 р. замінюється монархічною: спадковим гетьманатом. Вищі органи влади складали: 1) Генеральна рада; 2) Гетьман; 3) Старшинська рада; 4) Генеральна (військова) канцелярія. У полках і сотнях верховним органом влади були відповідні військові ради [2, с. 13].

Однак уже з 1649 р. діяльність генеральної й полкових рад згортається; на чільне місце виходить гетьман, якому належала вища законодавча, виконавча й судова влади. Він же очолював державний апарат. Водночас зростає роль старшинської ради, до складу якої входили генеральна старшина й полковники: саме вона стала вирішувати основні внутрішньо - і зовнішньополітичні питання. Спираючись на заслужений авторитет, Б. Хмельницький неухильно зміцнював прерогативи гетьманської влади, висловлюючись про неї не як виборну, а самодержавну.

Важливим джерелом «попередніх прав» у Гетьманщині було звичаєве право, що широко застосовувалось у процесі врегулювання правовідносин і мало великий вплив на писані джерела, що регулювали юридичний побут Гетьманщини [1, с. 31].

З часом змінилися не лише умови життя й відповідно до них норми поведінки, а й сталася поступова трансформація у сприйнятті (ставленні) як простого люду, так і органів державної та судової влади самого змісту «стародавніх прав і вольностей». Тому склалось так, що законодавчі акти ні гетьманського правління, ні царського уряду ще зовсім не означали повного повернення до «старих порядків». Крім того, гетьман, а за ним і цар нерідко відновлювали такі права, які дуже суперечили одне одному. Скажімо, юридичні норми, що діяли за руських князів, не в усьому збігалися за польських королів, а

останні, в свою чергу, не відповідали, із зрозумілих причин, набутим у ході війни «войсковим и общенародним малоросійським и Войска Запорожского правам и вольностям» [3, с.125].

Після приєднання Гетьманщини до Московської держави одним з нових джерел чинного права стали нормативні акти автономної влади. До них належали Договірні статті, акти гетьманської влади і акти Генеральної військової канцелярії [1, с. 35].

Провідне місце серед правових актів гетьманської влади займали універсали. Універсал - термін, запозичений із римського права, найбільш поширеними енциклопедичним визначенням якого є: 1) письмовий розпорядчий акт адміністративно-політичного змісту, який в Україні в другій половині XVII - XVIII ст. видавали гетьмани, Генеральна військова канцелярія, іноді представники генеральної старшини і полковники; 2) офіційні акти державної влади України-Гетьманщини, які видавалися від імені гетьмана й Генеральної військової канцелярії та містили в собі закони та розпорядження. Дослідник історії українського права М. Є. Слабченко трактує універсали як односторонні акти гетьманської волі, які могли мати значення і закону, і підзаконного акта. Враховуючи теоретичні аспекти правознавства, можна сформулювати наступне визначення універсалу, а саме: це нормативно-правові акти гетьманської влади другої половини XVII - першої половини XVIII ст., котрі регламентували суспільні відносини шляхом встановлення (скасування або зміни) правових норм, визначали права й обов'язки конкретних учасників правовідносин, встановлювали ступінь відповідальності окремих осіб та суспільних станів за вчинені ними правопорушення [4, с.211].

Це була традиційна форма місцевих законодавчих актів, які приймалися ще у Запорозькій Січі, призначені для широкого загалу, щоб повідомити про певну справу.

За Березневими статтями 1654 р. в Україні продовжувала діяти попередня правова система періоду національно-визвольної війни. Зокрема, звичаєве право («давні права і звичаї») регулювало різні сфери суспільних відносин. Його норми широко застосовували судові і адміністративні органи, ними користувались упорядники нормативних збірників, кодифікатори, укладачі нормативних актів [1, с.28].

Значне поширення отримали нормативні акти військово-адміністративної влади - гетьмана і Генеральної військової канцелярії – гетьманські універсали, листи, декрети і грамоти; вони містили загальнообов'язкові норми, що визначали правове становище окремих установ, станів, осіб чи маєтків. Універсали й укази Генеральної військової канцелярії були підзаконними актами, що конкретизували гетьманське законодавство.

Серед інших правових актів гетьманської влади, що були близькими до універсалів, є ордери та інструкції. Наближені до досліджуваного періоду визначення цих понять дає історик В. І. Горобець у своїй праці «Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.», а саме: ордер – розпорядження, сповіщення, спущене з вищої інстанції на місця, інструкція визначала статус службових та уповноважених осіб, містила офіційні регламентації щодо здійснюваних заходів, дій. Отже, гетьманські ордери - правові акти, що

стосувалися вирішення конкретних питань суспільно-політичних відносин, а гетьманські інструкції - це правові акти, за якими визначався механізм реалізації рішень вищих органів влади, порядок діяльності судових органів, установлювалися права та обов'язки службовців. Ордер та інструкція як правові акти гетьманської влади в більшості виходили з Генеральної військової канцелярії [4, с.74].

Таким чином, правові акти органів гетьманської влади відповідно до тогочасних тенденцій свідчать, що Гетьманщина XVII ст. була наділена такою важливою ознакою автономної держави, як власна система права, основою якої були правові акти гетьманської влади. Достатньо повноцінні та структурні правові акти регламентували всі сфери суспільного життя та забезпечували функціонування автономії України.

Список використаних джерел:

1. Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини: навчальний посібник для студентів вищих та середніх спеціалізованих юридичних навчальних закладів і факультетів / І.Й. Бойко. – Львів: Світ, 2000. – 120с.
2. Гуржій О. І. Право в Українській козацькій державі (друга половина XVII - XVIII ст.) / О. І. Гуржій. – К. : Основа, 1994. – 47 с.
3. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині XVII—XVIII ст.: кордони, населення, право / О.І. Гуржій. – К: Основи, 1996. – 222 с.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [голов. редкол.: Шемшученко Ю.С. та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 4 : Н-П. – 2002. – 720 с.

САГАЙДАК Д.

магістрантка історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

САЛІЧНА ПРАВДА, ЯК ОСНОВНИЙ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ФРАНЦІЇ

Франція є однією з небагатьох держав, де утвердження звичаєвого права досягло такого рівня розвитку, при якому змогло стати повноцінною правовою системою державного управління і прикладом для інших держав. Французький юрист Сорель говорив: «Я не можу собі уявити іншу таку країну, де б цивільне право так глибоко проникло б у повсякденність і стало невід'ємною частиною духовного життя, світу почуттів і літератури всіх націй».

Свій розвиток правова система Франції почала ще з давніх часів становлення звичаєвого права (V-XI століття). Після падіння Римської імперії французька держава являла собою ряд розділених територіальних утворень, в кожному з яких діяли свої норми права. Проте спільним для них було те, що римське право і надалі мало законодавчу силу. Не дивлячись на велику чисельність переселення народів у V-VI, римське право збереглося у південних областях Франції. На півночі Франції, навпаки, поступово витіснялось римське право. Франки, що вторглися на цю територію, почали нав'язувати своє, досить розвинене право та, впроваджувати власні закони, найважливішим з яких була Салічна правда.